

יסודות ראש השנה

שיעור תשיעי

גדר מצות שופר – תקיעה או שמיעה?

מקורות

- א. משנה כז: "התקוע לתוך הבור..."; כח:-כט. "אמר ליה רבי זירא... לעצמו אינו מוציא"
- ב. ספר המצוות לרמב"ם מ"ע קע; הל' שופר פ"א ה"א וה"ג; תשובות הרמב"ם מהד' בלאו סי' קמב
- ג. סמ"ג עשין סי' מב "...יהיה לכם"; שם, "וכי מברך... ושהחיינו"
- ד. רא"ש פ"ד סי' י "ור"ת כתב..."; ריטב"א לד. ד"ה כתב הרי"ף
- ה. פירוש ר"י מלוניל ר"ה לד: ד"ה ויחיד
- ו. שו"ת שאגת אריה סי' ו "אבל באלם... וודאי כדאמרן"
- ז. ספר המצוות לרמב"ם מ"ע קלז; הל' שמיטה ויובל פ"י ה"י-יא; [לחם משנה הל' שופר פ"א ה"א ד"ה מצות עשה]

תשובות הרמב"ם מהד' בלאו סי' קמב

השאלה הכ"ד, שאלה: מה ההבדל בין לשמוע קול שופר ובין על תקיעת שופר? התשובה: ההבדל ביניהם גדול מאד. וזה שהמצוה המחוייבת אינה התקיעה, אלא שמיעת התקיעה, והיוצא מזה, שאלו היתה המצוה המחוייבת היא התקיעה, היה חייב כל אדם ואדם מן הזכרים לתקוע, כמו שחייב כל אדם ואדם לישב בסוכה וליטול לולב, והשומע, שלא תקע, לא היה יוצא ידי חובתו, והיה גם כן התקוע, שלא שמע, יוצא ידי חובתו, כגון אם סתם אזניו תכלית הסתימה ותקע, היה יוצא, משום שתקע. ואין הדבר כן, אלא המצוה היא השמיעה, לא התקיעה, ואין אנו תוקעין, אלא כדי לשמוע, כמו שהמצוה היא ישיבת הסוכה, לא עשייתה, ואין אנו עושין, אלא כדי לישב, ולכן נברך לישב ולא נברך לעשות, ונברך לשמוע קול שופר, ולא נברך על תקיעת שופר.

סמ"ג עשין סי' מב

מצות עשה לתקוע בשופר בראש השנה שנאמר 'יום תרועה יהיה לכם'... וכי מברך מברך על תקיעת שופר ושהחיינו.

ריטב"א לד. ד"ה כתב הרי"ף

כתב הרי"ף נמצא עכשיו וכו'. ומה שכתב ומברכין עליהם ברכת התקיעה לא כתב רבינו ז"ל נוסח ברכה זו, אבל קבלה מרבינו האי ז"ל אביהם של ישראל שהוא לשמוע קול שופר, ויש בזה ב' שאלות למה אין הנוסח על תקיעת שופר כמו מקרא מגלה שמברכין על הקריאה ולא על השמיעה, ועוד למה היא בלמ"ד ואינה בעל כיון שתקיעת שופר אפשר על ידי אחרים כעין מקרא מגלה שהיא בעל מטעם זה, והתשובה בשאלות אלו אחת דהכא שמיעת השופר היא עיקר המצוה וכונת התורה כדי שיעור אדם לחזור בתשובה וגם שיכוון לרצות למדת הדין ביום הזה, ואילו תקע ולא שמע לא יצא, ולפיכך תקנו הנוסח בשמיעה וכיון שהשמיעה אי אפשר לה על ידי אחרים היא

בלמ"ד כיון שהוא עובר לעשייתה, אבל מקרא מגלה הקריאה עיקר משום פרסומי ניסא ואפילו קרא ולא שמע ולא הבין יצא מידי דהוי אנשים ועמי הארץ, וכיון שאפשר על ידי אחרים היא בעל, וכן דנתי לפני מורי נר"ו.

פירוש רבנו יהונתן מלוניל ר"ה לד: ד"ה ויחיד

ויחיד שלא תקע חברו תוקע לו, דהא לא כתוב 'ותקעתם', כדכתיב בלולב 'ולקחתם', שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד, אלא 'זכרון תרועה', ו'יום תרועה'. לפיכך, כיון ששמע התקיעה מחבירו, 'יום תרועה' איכא ו'זכרון תרועה' איכא.

שו"ת שאגת אריה סי' ו

אבל באלם איפשר שגם הם ז"ל מודים דהו"ל אינו ראוי לבילה. כיון דא"א לו לדבר ולהוציא א"ע ידי חובת ק"ש א"א לו לצאת ע"י שישמע מפי אחר משום דשומע כעונה. מ"מ נ"ל דיוצא ידי חובתו אם שומע ק"ש מאחר משום דשומע כעונה אמרי' נמי לגבי אלם אף על פי שא"א לו לצאת ע"י עצמו כלל ואין זה ענין לאינו ראוי לבילה דבשלמ' התם כיון דכ' רחמנ' מצות בילה במנחה לכתחלה אף על גב דקי"ל אם לא בלל כשר מ"מ ראוי לבילה בענין שהרי לכתחילה צריך בילה למצוה וכל שא"א לקיים מצות בילה במנחה זו מצות בילה מעכבת בו אפי' בדיעבד. אבל הכא לכתחילה שומע כעונה דמי וא"צ לקרות בפיו דווקא' ואפי' לכתחלה בשמיעה סגי ליה ופיו של חבירו כפיו דמי א"כ אפי' אם אינו ראוי לקרות בעצמו מחמת שהוא אלם מ"מ לא גרע בזה. וכמו שבמדבר רבי רחמנא שיוצא י"ח בקריאת אחר לכתחלה הו"ל לנשתתק אף על פי שניטל דבור פיו מ"מ דיבור פיו של חבירו במקומו עומד לצאת הוא בשמיעתו משום שומע כעונה כשאר כל אדם שאינו אלם. ויש לי להביא ראייה לדברי מהא דאמרינן בספ"ג דר"ה (דף כט) לענין תקיעת שופר שמי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו. א"ר הונא ולעצמו מוציא א"ל ר"נ לרב הונא מ"ש לאחרים דלא דלא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות לעצמו נמי לא אתי צד עבדות דידיה ומפיק צד חירות דידיה. אלא אר"נ אף לעצמו אינו מוציא. תני' נמי הכי מי שחציו עבד וחציו בן חורין אף לעצמו אינו מוציא. הרי אף על גב דמי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו יכול להוציא א"ע מ"מ חייב בתקיעת שופר וע"כ אין לו תקנה אלא ע"י ששומע תקיעת שופר מאחרים המחוייב בדבר. ואמאי ה"נ נימא כל שאינו ראוי לבילה הביילה מעכבת בו והואיל ואין יכול להוציא א"ע ע"י תקיעתו אין יוצא י"ח ע"י שהוא שומע מאחר. אלא ע"כ כל כה"ג אין לו ענין לאינו ראוי לבילה ומטעמא דאמרן. ואין לחלק ולומר דשאני תקיעת שופר משאר מצות דעיקר תקיעת שופר בשמיעה תלי' מילת' דמה"ט כ' הבי' בא"ח סי' תקפ"ט בשם הכלבו והרשב"ץ שאפילו המדבר ואינו שומע שהוא כפיקח לכ"ד אינו מוציא כיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא וטעמ' משום דבשמיעה תלי' מילת' דהא מברכין על השמיעה וכיון שאין שומע לאו בר חיובא הוא ואינו מפיק ע"כ. וכ"כ הרא"ש בשם בה"ג הא דמברכין לשמוע קול שופר ולא מברכין לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה משום דבשמיעת קול שופר הוא דיוצא ולא בתקיעת שופר כדתנן התוקע לתוך הבור וכו' ופעמים שהתוקע בעצמו לא יצא כגון שהיה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותוקע ע"כ. וכיון דבשמיעת קול שופר הוא דיוצא ולא בתקיעת שופר מה"ט מי שחציו עבד וחציו בן חורין אף על גב דא"א לו לצאת בתקיעה של עצמו לא ה"ל אין ראוי לבילה שהרי אין מצותו בתקיעה אלא בשמיעה הוי עיקר מצותו וה"ל ראוי לבילה לעיקר מצותו כשאר כל אדם. משא"כ שאר כל המצות שתלוין בדיבור פה למצותן. והא דשומע כעונה היינו משום דה"ל כאלו הוא קורא ומדבר בעצמו י"ל דשפיר מיקרי אלם שאינו ראוי לדבר אינו ראוי לבילה ואינו יוצא י"ח בשמיעה מפי אחרים דעיקר מצותן לאו בשמיעה תלי' מילת'. הא ליתא דע"כ תקיעת שופר לאו בשמיעה לחוד תלי' אלא בעיקר תקיעה נמי תלי' כמו מצות התלוין בדיבור דבקריאת הפה תלי' מצותן וא"כ שפיר דמו להדדי דמצות תקיעת שופר בתקיעה גופיה נמי תלי' דהא תנן בפ"ב דר"ה (דל"ב) המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא ותנן נמי בספ"ג דר"ה חרש שוטף וקטן אינו מוציא את הרבים י"ח זה הכלל כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח. ואס"ד דתקיעת שופר בשמיעה לחוד נגמר מצותו אמאי השומע מן המתעסק וממי שאינו מחוייב בדבר לא יצא והא דמי שחציו עבד וחציו בן חורין גופיה אמאי אף לעצמו אינו מוציא ואפילו את שאינו מינו נמי יוציא דהא מ"מ קול שופר שומע. אלא וודאי כדאמרן.

בשיעור הקודם עסקנו במהות מצות שופר וביחס בינה לבין מצות התרועה ביובל והתקיעה בחצוצרות. בשיעור זה נבחן היבט נוסף במצות שופר: גדר המצוה – שמיעה או תקיעה?

בדברי הרמב"ם הגדרה ברורה בעניין זה. בספר המצוות כותב הרמב"ם:

והמצוה הק"ע היא שציוונו לשמוע קול שופר ביום ראשון מתשרי, והוא אמרו יתעלה בו 'יום תרועה יהיה לכם'.
[ספר המצוות לרמב"ם מ"ע קע]

הרמב"ם מגדיר שהמצוה היא "לשמוע קול שופר".

וכן כותב הרמב"ם בתחילת הלכות שופר:

מצות עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה שנאמר 'יום תרועה יהיה לכם'.

[הל' שופר פ"א ה"א]

ועל פי הגדרה זו מנמק הרמב"ם מדוע אין פסול בשופר גזול:

שופר הגזול שתקע בו יצא, שאין המצוה אלא בשמיעת הקול, אף על פי שלא נגע בו ולא הגביהו השומע, ואין בקול דין גזל.
[שם, ה"ג]¹

הרמב"ם פורש את שיטתו בהרחבה בתשובתו. הרמב"ם נשאל על נוסח הברכה: "מה ההבדל בין 'לשמוע קול שופר' ובין 'על תקיעת שופר'", והוא משיב:

ההבדל ביניהם גדול מאד. וזה, שהמצוה המחויבת אינה התקיעה אלא שמיעת התקיעה. והיוצא מזה, שאילו היתה המצוה המחויבת היא התקיעה, היה חייב כל אדם ואדם מן הזכרים לתקוע, כמו שחייב כל אדם ואדם לישוב בסוכה וליטול לולב, והשומע, שלא תקע, לא היה יוצא ידי חובתו, והיה גם כן התוקע, שלא שמע, יוצא ידי חובתו, כגון אם סתם אזניו תכלית הסתימה ותקע היה יוצא, משום שתקע. ואין הדבר כן, אלא המצוה היא השמיעה לא התקיעה, ואין אנו תוקעין אלא כדי לשמוע, כמו שהמצוה היא ישיבת הסוכה לא עשייתה, ואין אנו עושין אלא כדי לישוב, ולכן נברך לישוב ולא נברך לעשות, ונברך לשמוע קול שופר ולא נברך על תקיעת שופר.
[שו"ת הרמב"ם מהד' בלאו סי' קמב]

הרמב"ם מגדיר באופן חד וברור כי המצוה היא השמיעה, והתקיעה אינה אלא 'הכשר מצוה', ולכן יש לברך "לשמוע קול שופר".

לעומתו, הסמ"ג מגדיר את המצוה באופן שונה:

מצות עשה לתקוע בשופר בראש השנה, שנאמר 'יום תרועה יהיה לכם'. [סמ"ג עשין סי' מב]

לדידו, המצוה אינה השמיעה אלא התקיעה. ואכן, הסמ"ג חולק על הרמב"ם גם בנוסח הברכה:

וכי מברך מברך על תקיעת שופר ושהחיינו. [שם]

לשיטתו, נוסח הברכה אינו "לשמוע קול שופר" אלא "על תקיעת שופר".

שתי דעות אלו מובאות בדברי הרא"ש:

ורבנו תם כתב שיש לברך על תקיעת שופר, משום דעשייתה היא גמר מצותה. וראב"ה הביא הירושלמי: תוקע שופר צריך לברך אקב"ו לשמוע בקול שופר ושהחיינו ואחר כך תוקעין. וכן כתב בה"ג: הא דמברכים לשמוע בקול שופר ולא מברכים לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה, משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא ולא בתקיעת

¹ מקור דבריו הוא בירושלמי [סוכה פ"ג ה"א], ושם הובא נימוק נוסף לדין זה; עי' ראב"ד [על אתר] המעיר על כך.

שופר. כדתנן, התוקע לתוך הבור וכו', ופעמים שהתוקע בעצמו לא יצא, כגון שהיה עומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור ותקע. [רא"ש ר"ה פ"ד סי' י]

הרא"ש מכריע כשיטת הרמב"ם, שהמצוה היא השמיעה ולכן יש לברך "לשמוע קול שופר", מכוח דברי המשנה:

התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטס, אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא. [משנה כז:]

מבואר במשנה שתוקע שלא שמע את קול השופר לא יצא ידי חובה, ומכאן שהמצוה היא שמיעת קול השופר.

כאמור, הרמב"ם בתשובתו מביא ראייה נוספת לכך שהמצוה היא בשמיעה:

שאלו היתה המצוה המחויבת היא התקיעה, היה חייב כל אדם ואדם מן הזכרים לתקוע, כמו שחייב כל אדם ואדם לישיב בסוכה וליטול לולב, והשומע, שלא תקע, לא היה יוצא ידי חובתו. [שו"ת הרמב"ם מהד' בלאו סי' קמב]

לטענתו, מכך שאין חובה שכל אחד יתקע בפני עצמו ודי שאחד יתקע והשאר ישמעו ויצאו ידי חובה², מוכח שהמצוה אינה התקיעה אלא השמיעה.

הרב שלמה פישר בספרו 'בית ישי' מיישב דינים אלו לפי השיטה החולקת:

ובדעת רבנו תם נראה פשוט, דסבירא ליה דתקיעת שופר הוא מין ממני הדיבור, שהוא עניין תפילה וצעקה לשמים, ושייך בו דין שומע כעונה... ומה שהקשה הרמב"ם והבה"ג, דאי התקיעה היא המצוה מאי טעמא השמיעה מעכבת, יש לומר דאף על גב דמצוה של דיבור, כגון קריאת שמע, פליגי תנאי אי השמעת אזנים מעכבת, אבל במין דיבור זה דתקיעת שופר, שכל עניינו הוא השמעת קול, ולא שייך ביה לחש כבדיבור גמור, אם כן סברא היא דאף לתוקע עצמו כל שאינו שומע את הקול אין למעשה תקיעתו צביון של צעקה.

[בית ישי סי' ל]

לפי דבריו, שיטת רבנו תם והסמ"ג מבוססת על התפיסה שתקיעת השופר היא מעשה של צעקה ותפילה. בשל כך, לתקיעת השופר יש גדר של דיבור – צעקה חסרת מילים לשמים – ולכן דין 'שומע כעונה', האמור ביחס לאמירה, קיים גם בה. כמו כן, הואיל והתקיעה היא מעשה של צעקה, התקיעה צריכה להישמע לתוקע, ולכן התוקע ואינו שומע את תקיעתו לא יצא ידי חובה.

הבית ישי מוסיף וטוען כי שיטת הרמב"ם, שהמצוה היא בשמיעת קול השופר, מבוססת על תפיסה שונה במהותו של השופר:

והרמב"ם לטעמיה, שכתב בפרק ג' מהלכות תשובה הל' ד, דטעם מצות תקיעת שופר הוא, 'כלומר עורו ישנים משנתכם כו' וחזרו בתשובה' כו', ולפי זה ודאי המצוה בשמיעה. [שם]

הרמב"ם סבור שמהות השופר היא שמיעת הקול המעורר לתשובה, ועל פי זה הוא מגדיר את מצות השופר כמצות שמיעה.

חיזוק להבנה זו בשיטת הרמב"ם מדברי הריטב"א:

² כן עולה מדברי המשנה [כז:]: "וכן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא".

דהכא שמיעת השופר היא עיקר המצוה, וכוונת התורה כדי שיעור אדם לחזור בתשובה וגם שיכוון לרצות למידת הדין ביום הזה, ואילו תקע ולא שמע לא יצא, ולפיכך תקנו הנוסח בשמיעה.

הריטב"א מבאר בדבריו אלו נוסח ברכת השופר – "לשמוע קול שופר". הריטב"א כותב כי השמיעה היא עיקר המצוה, והוא כורך הגדרה זו עם טעם מצות השופר – התעוררות לתשובה וכוונה לריצוי למידת הדין.³

בדברינו עד עתה הובאו ראיות שונות לשיטת הרמב"ם וסיעתו, שהמצוה היא בשמיעת קול השופר. עם זאת, גם שיטה זו אינה חפה מקשיים.

השאגת אריה כותב:

דעל כורחך תקיעת שופר לאו בשמיעה לחוד תליא, אלא בעיקר תקיעה נמי תליא, כמו מצוות התלוין בדיבור, דבקריאת הפה תליא מצוותן... דהא תנן בפרק ד' דראש השנה: 'המתעסק לא יצא, והשומע מן המתעסק לא יצא'. ותנן נמי בסוף פרק ג' דראש השנה: 'חרש שוטה וקטן אינו מוציא את הרבים ידי חובתם'. ואי סלקא דעתך דתקיעת שופר בשמיעה לחוד נגמר מצוותו, אמאי השומע מן המתעסק וממי שאינו מחוייב בדבר לא יצא... דהא מכל מקום קול שופר שומע, אלא וודאי כדאמרן. [שאגת אריה סי' ו']

השאגת אריה מוכיח שהמצוה אינה שמיעת קול השופר בלבד, מהמשניות [כט.; לב:]: המלמדות שדרושה כוונה לשם תקיעה וכן דרושה תקיעה הנעשית על ידי בר חיובא כדי לצאת ידי חובה.

בנוסף, יש להקשות על שיטת הרמב"ם מדברי הגמרא שחובה על המשמיע להתכוון לתקוע בעבור השומע:

אמר ליה רבי זירא לשמעיה: איכוון ותקע לי. אלמא קסבר משמיע בעי כוונה. [ר"ה כח--כט.]

לפי שיטת הרמב"ם, שהשמיעה היא המצוה, מדוע חובה לתקוע בעבור השומע? מדוע לא די בכך שהשומע ישמע את קול השופר?⁴

בביאור שיטת הרמב"ם כותב החזון איש:

וכן לענין תקיעת שופר אינו יוצא בשמיעה אלא בקול שופר של מצוה, והלכך אינו יוצא לא מחרש שוטה וקטן ולא ממתעסק. וכן כשלא כיון חבירו להוציאו, דלדידיה לא הוי קול שופר של מצוה. [חזון איש א"ח סי' כט ס"ק ד]

לדברי החזון איש, אמנם המצוה היא בשמיעת קול השופר, אך כדי שהקול ייחשב כ"קול שופר של מצוה", המשמיע צריך להיות בר חיובא⁵, והוא צריך להיות מופנה אל השומע.⁶

³ הגדרת השופר כריצוי למידת הדין, מבוססת על המקורות האומרים שהשופר מעלה את זיכרונו של ישראל לפני ה' לטובה והוא הופך את מידת הדין למידת הרחמים. אמנם, מדברי הרמב"ם [הל' תעניות פ"א ה"א-ב] עולה כי גם העלאת זיכרונו של ישראל נעשית על ידי ההתעוררות לתשובה, ואכמ"ל.

⁴ עי' רש"י [שם, ד"ה איכוון]: "איכוון ותקע לי – תתכוין לתקוע בשמי, להוציאני ידי חובתי", ומשמע שהמצוה היא במעשה התקיעה.

⁵ כעין דברים אלו כותב השפת אמת [כט. ד"ה במשנה]: "דצריכין לשמוע קול שופר שנעשה בו מצוה, והיא תרועה שחייבו התורה, ואם היה התוקע מי שאינו בר חיובא הוי כשומע קול קרן בעלמא".

⁶ החזון איש [שם, ס"ק א] סובר שהצורך ב'כוונת משמיע' הוא דין בכל 'שומע כעונה'. לעומתו, הרב רא"ם הכהן [קול דממה' עמ' 190-194] מאריך לטעון שלפי הרמב"ם זהו דין ייחודי בשופר – "הקול המושמע אמור להיות מכוון לקהל השומעים, ועל כן נדרשת גם כוונת משמיע".

עד כה הוצגו שתי שיטות קיצוניות בגדר מצות שופר: לפי הרמב"ם וסיעתו המצוה היא בשמיעת קול השופר, ואילו לפי הסמ"ג וסיעתו המצוה היא במעשה התקיעה. עם זאת, כאמור, סוגיות אחדות תומכות בהבנה שהמצוה היא בשמיעה, וסוגיות אחרות תומכות בהבנה שהמצוה היא במעשה התקיעה. בשל כך, יש אחרונים שהעלו תפיסות מורכבות יותר בגדר המצוה.

השאגת אריה, בדבריו דלעיל, מסיק שהמצוה כוללת גם את התקיעה וגם את השמיעה:

דעל כורחך תקיעת שופר לאו בשמיעה לחוד תליא, אלא בעיקר תקיעה נמי תליא.

[שאגת אריה סי' ו']

וכן כותב המנחת חינוך:

ועי' מ"ש האחרונים דשניהם הן שמיעה והן התקיעה הוא המצוה, ואחד בלא חבירו לא מהניא, דהשומע מאינו חייב, כגון מנשים ודומה, אינו יוצא, אלמא דהמצוה לאו בשומע לחוד, רק צריך להיות תוקע ואז הוא יוצא דוקא מחבירו המחויב. וכן תקיעה בלא שמיעה לא מהניא, כמבואר התוקע לתוך הבור וכו'. וגם לא אם אינם ביחד, כגון שומע מאינו מחויב ואחרי זה תוקע לתוך הבור, אינו יוצא, דצריכים השמיעה והתקיעה להיות ביחד. אך על השמיעה לא שייך שליח וצריך לשמוע בעצמו, וחלק התקיעה יוצא על ידי אחר, ודוקא ממחויב בדבר ככל המצות.

[מנחת חינוך מצוה תה]

הגרי"ד סולוביצ'ק מביא בשם סבו, הגר"ח מבריסק, הגדרה שונה:

והנה שמעתי מפי אאמ"ר הגאון החסיד שליט"א בשם אא"ז הגאון החסיד זצ"ל, שהקשה אמאי בעינן כוונת שומע ומשמיע בשופר, הא המצוה לשמוע, אם כן לא בעינן כלל תקיעת המשמיע שתצטרף לגבי השומע. ותיירץ... דאף דקיום המצוה הוי שמיעה, מכל מקום מעשה המצוה הוי תקיעה, ולפיכך בעינן כוונת שומע ומשמיע. [הררי קדם ח"א סי' טו אות א']⁷

לפי דבריו, יש להבחין בין 'מעשה המצוה' לבין 'קיום המצוה': מעשה המצוה הוא התקיעה, אך קיום המצוה הוא בשמיעת קול השופר.

הרב אשר וייס [מנחת אשר מועדים סי' ג אות ב, ד] מוסיף הסבר להבחנה זו. לדבריו, אמנם מהות המצוה היא שמיעת קול השופר, אך הואיל ואין שמיעה ללא תקיעה, מעשה המצוה אינו השמיעה – שכלל אינה מהווה מעשה – אלא התקיעה הנעשית לצורך השמיעה. באופן זה, ציווי התורה הוא לתקוע כדי לשמוע את קול השופר. ולכן, התקיעה, שהיא מעשה המצוה, צריכה להיעשות על ידי בר חיובא ומתוך כוונה לצאת ידי חובה, אך לא יוצאים ידי חובה ללא שמיעת הקול היוצא מתקיעת השופר.⁸

שיטה ייחודית עולה מדברי רבנו יהונתן מלוניל:

ויחיד שלא תקע חברו תוקע לו, דהא לא כתוב 'ותקעתם', כדכתיב בלולב 'ולקחתם', שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד, אלא 'זכרון תרועה', ו'יום תרועה'. לפיכך, כיון ששמע התקיעה מחבירו, 'יום תרועה' איכא ו'זכרון תרועה' איכא. [ר"י מלוניל ר"ה לד: ד"ה ויחיד]

מדבריו עולה כי מצות שופר יכולה להתקיים בשתי דרכים: על ידי תקיעה או על ידי שמיעה.⁹

ייתכן וביסוד דבריו עומד חילוק יסודי בין מצות שופר לבין מצוות אחרות. בשונה ממצוות אחרות, מצות השופר ביסודה אינה ציווי על מעשה מסוים, אלא זו חובה לעצב ולהגדיר את יום

⁷ בהמשך דבריו תובא תירוץ נוסף.

⁸ הרב אשר וייס [שם, אות ג] מוכיח הבנה זו מדברי הר"ן [פסחים ד. ד"ה תו איכא].

⁹ וכן כותב המב"ט [קריית ספר הל' שופר פרק ב]: דבין בתקיעה בין בשמיעה נפיק איניש ידי חובתיה, דקרא קאמר 'יום תרועה', ולא קפיד אתוקע או אשומע, אלא בחד מתרי גווני נפיק.

כ"יום תרועה" – "מצות היום בשופר". בשל כך, אין הבדל אם האדם שומע את השופר או תוקע בו, בשני אופנים אלו הוא מגדיר את היום כ"יום תרועה", ובכך הוא מקיים את מצות היום¹⁰.

בשולי הדברים נעיר, כי שיטת הרמב"ם בגדר מצות שופר יוצרת הבחנה עקרונית בין שופר של ראש השנה לשופר של יובל. לגבי ראש השנה סובר הרמב"ם שהמצוה היא השמיעה, ואילו לגבי יובל כותב הרמב"ם:

מצות עשה לתקוע בשופר בעשירי לתשרי בשנת היובל, ומצוה זו מסורה לבית דין תחלה, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע שנאמר 'תעבירו שופר', ותוקעין בשופר תשע כדרך שתוקעין בראש השנה, ומעבירין שופר בכל גבול ישראל. [הל' שמיטה ויובל פ"י ה"י]

עולה מכך, כי לעומת ראש השנה, שהמצוה היא שמיעת קול השופר, ביובל המצוה היא מעשה התקיעה.

הבחנה זו רמוזה בדברי הרמב"ם בספר המצוות:

המצוה הקל"ז היא שציוונו לתקוע בשופר בעשירי מתשרי משנה זו ולקרא בכל ארצותינו דרור לעבדים ולצאת כל עבד עברי לחרות בלי פדיון ביום הזה, כלומר העשירי מתשרי. והוא אמרו יתעלה: 'והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש, ביום הכיפורים תעבירו שופר בכל ארצכם'. ואמר: 'וקראתם דרור בארץ לכל יושביה'. הנה התבאר ששוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות... וידוע שהתקיעה הזאת ביובל אמנם היא לפרסם החרות ושהוא מין מן ההכרזה, והוא אמרו 'וקראתם דרור'. ואין עניינה עניין תקיעת ראש השנה, כי היא 'זכרון לפני ה'', וזו להוציא את העבדים כמו שבארנו.

[ספר המצוות לרמב"ם מ"ע קלז]

הרמב"ם טורח להדגיש את ההבדל בין שופר של ראש השנה לשופר של יובל. המהר"ם אלשקר [בתשובותיו סי' ז וסי' ט] מבאר כי הדגשה זו באה כדי לבאר את הגדר השונה של שתי התקיעות: "תקיעת ראש השנה היא לזכרון ולתפילה, וכדי שישמע אותה האדם ויכניע את יצרו ויזדעזעו איבריו ויתעורר בתשובה", ולכן בה המצוה היא בשמיעת קול השופר. לעומת זאת, תקיעת היובל היא "כדי להכריז על הדבר ולפרסמו", ולכן המצוה היא במעשה התקיעה¹¹.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל

ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

¹⁰ עי' במאמרו של הרב אהרן ליכטנשטיין: 'מצוות ימים טובים' [מנחת אביב עמ' 251-246] הדן בהבנה זו.
¹¹ המהר"ם אלשקר נחלק בעניין זה עם הרא"ם [שו"ת הרא"ם סי' מ-מב]; ועי' שו"ת רדב"ז [ח"ה סי' נז] ולחם משנה [הל' שופר פ"א ה"א].